

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

YEREVAN STATE UNIVERSITY
INSTITUTE FOR ARMENIAN STUDIES

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ [^]ԱՐՅԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ

1 (7)

ARMENOLOGICAL ISSUES BULLETIN

ԵՐԵՎԱՆ - YEREVAN
ԵՊՁ, ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ - YSU PRESS
2016

**ԲԱԶՄԱԲԱՂԱԴՐԻՉ ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*
ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՇՈՒՐՁ**

Բանալիբասեր - համաստորադատություն, ենթաստորադատություն, դատություն, հանրաստորադատություն, ստորահամադատություն, համաստորանմիջական բաղադրիչներ

Ժամանակակից հայերենի շարահյուսական կառուցվածքի այ-րությունը սովորաբար ավարտվում է նրա վերին եզրային միավոր—նախադասության քննությամբ (եթե զանց առնենք տեքստի (հենքի դակը): Որպես ելակետային կառույց ընդունվում է բարդ նախասյ-երկբադադրիչ կադապարը, սրա բաղադրիչ մասերի միջև հե-իմաստային և քերականական կապերի, դրանց դրսևորման տարբե-հաշվառումով էլ առանձնացվում են բարդ նախադասության տար:ւ-սակներ համադասական, ստորադասական, գոդվածական (շաղկա-ւ շարահարական (անշաղկապ) և այլն:

Բնական է, որ հայերեն խոսքի տարբեր ոճերում լայնորեն կիրս-նան երկուսից ավելի բաղադրիչ մասերից կազմված բարդ նախ-թյուններ, որոնք ևս չեն անտեսվել շարահյուսագիտական աշխաս-ններում անվանվելով բազմաբարդ (Մ. Աբեղյան), բազմաբաղադր-Աբրահամյան), հարաբարդ (Գ. Ջահուկյան) տերմիններով¹:

Երկբադադրիչ և բազմաբաղադրիչ կառույցների իրացումները մ-շարահյուսական հարաբերությունների բնույթի և դրանց դրսևորման առումներով միմյանցից էապես չեն զանազանվում, ուստի բազմաբաղ-բարդ նախադասությունները հաճախ շարահյուսագիտական աշխատ-ներում առանձին քննության չեն էլ արժանանում: Բազմաբաղադրիչ նա-դասությունների տարբեր տեսակների առանձնացումը հիմնված է լին-բաղադրիչ մասերի միջև առկա հարաբերությունների տարբեր համա-թյունների վրա: Այդ համակցություններն էլ զուգահեռվում են պ-նախադասությունը կազմող բառերի նախադասության անդամների ւ> գոյություն ունեցող շարահյուսական հարաբերությունների հետ²: Ասա

¹ Ակադեմիկոս Գևորգ Ջահուկյանը *հարաբարդ* տերմինով նշում է միայն ստորադաս-սան կառույցները: Տե ս **Ջահուկյան Գ.**, ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքնեյա Երևան, 1974, էջ 536:

²Հմմտ. **Ասատրյան Մ.**, ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1987, էջ 32-33:

ք է եկաւտի ուեեեալ, որ այդպիսի գուգահեռականությունը բացարձաւն
^արդ կառույցներ բաղադրող նախադասությունները, իրենք արդեն իսե
վաժ լինելով առանձին կառուցվածքներով, տարբեր կարգի լրացումներ
նաւլու ն գուգորդման տարբերակների ավելի մեժ բազմազանություն են
լրում: Դրանց նկարագրությունն ու դասակարգումն էլ տեսական ն
ւցողական որոշակի հետաքրքրություն են ներկայացնում:

Մեր շարահյուսագիտության մեջ, ինչպես հայտնի է, բարդ նախադասու
Ե տեսական համակարգված քննությունը սկիզբ է առել Մ. Աբեղյանի
արհաբարի շարահյուսությունից»: 2,ենց այստեղ էլ «բազմաբարդ խոս
> հստակորեն տարաբաժանվում են երկու համադասական ն ստորու
կան տեսակների, սրանց ներսում էլ առանձնացվում են գուգորդային
երակները: Ահա այդ բաժանման ամբողջական պատկերը.

«I. համադասությունը (ընդգծումները բնագրում են - I. Թ) բազմաբարդ
ւամ՝

I Երբ կազմված է լինում երկուսից ավելի պարզ անկախ խոսքերից....:

1 Երբ համադաս խոսքերից մեկը կամ մի քանիսը կամ ամեն մեկը ինքը
է, կազմված լինելով ա) երկու կամ ավելի համադաս խոսքերից և բ) մի
որ ն մի կամ ավելի երկրորդական խոսքերից, որոնք իրենց կողմից
էս կարող են երկրորդ կարգի երկրորդական խոսքեր ունենալ....:

II Ստորադասությունը բազմաբարդ է լինում

լԼ Երբ գլխավոր խոսքն ունի երկու ն ավելի երկրորդական խոսքեր,
կարող են վերաբերել

Լ Գլխավոր խոսքի տարբեր մասերին....

1 Գլխավոր խոսքի միևնույն մասին, այն էլ

SLI Իբրև տարբեր տեսակի (իմա տարբեր պաշտոններ կատարող - I.
I՝ վրորդական խոսքեր....:

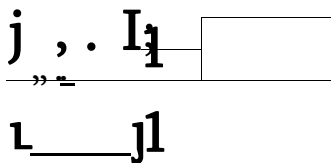
Իբրև նույն տեսակի երկրորդական խոսքեր կամ համաստորադաս

f Երբ երկրորդական խոսքերն ևս իրենց կողմից, ինչպես մի գլխավոր
ունին երկրորդական խոսքեր վերևում նշված ձևերով,- երկրորդ
երկրորդական խոսքեր և այլն..

-?եղյանական այս սխեման (ինչպես և նրա շարահյուսագիտական շատ
օալսւփարներ) իր հիմնական գժերով կրկնվում է հետագա հեղինակ-
:ողմից անշուշտ, որոշ մասնավորումներով կամ հավելումներով,
.ային համապատասխան հանդերձավորմամբ:

III յդեմիկոս Գ. Մևակն իր հեղինակած շարահյուսության դպրոցական
ւքում հատուկ անդրադառնում է Աբեղյանի կողմից «հսւմաստո-
խոսքեր» անվանված նախադասություններին, սահմանում է դրանք

ե բերում համապատասխան օրինակներ: Բազմաբարդ խոսքեր՝, վաճքսւյին մյուս տարբերակներին առանձին անդրադարձ չկա սուգրքում, սակայն «ձամաստորադուս նախադասություններ» վե ասկ ներկայացվում են նան այլ բնույթի կառուցվածքներ, որոնց հե յին բնութսպրումները սկզբունքային առումով բավական հետսյ «Բարդ ստորադասական նախադասության մեջ - գրում է Գ. Մեսւկյ* - մադաս նախադասություն կարող են ունենալ ոչ միայն երկրորդսւկ* գլխավոր նախադասությունները: Գլխավոր նախադասության հի նախադասությունը ինքն էլ դառնում է գլխավոր, եթե երկրորդան խադասությունը հավասարապես լլւացնում է երկու գփւավոր ն: սությունների միաքր. Օրինակ *Երբ գանգը տրվում է; բոլորս մտւ դասարան, և դասն սկսվում է: Շատերը գիտեին, բայց ես վերջերսիմս ռադիոընդունիչների մեջ լամպերի փոխարեն օգտագործվում են դորդիչներ*՝: (Այս կառույցի մասին խոսք կլինի ստորն): Շարունաէ մեջ Գ. Մնակր ներկայացնում է մի այլ կառույց ես, որը, ինչպես եր1 նախորդի տարբերակն է համարում և նրա հետ միասին էլ հսւոկա: ստորադասական տիպին: «Լինում են սակայն ե այնպիսի դեպքեր գլխավոր նախադասությանը ստորադասված երկրորդական նա; սությունը բոլորովին չի վերաբերում գլխավորին համադաս նախւ թյանը: Օրինակ *Ես պատասխանեցի, որ կիսահադորդիչները փոխար են լամպերին, և ուսուցիչը ինձ գովեց:* Այստեղ որ կիսահադորդիչներ՝ ւ յարինում են լամպերին երկրորդական նախադասությունը լրացն միայն *ես պատասխանեցի* նախադասության միտքը *ի ՚նչ պատասխան բայց կապված չէ ուսուցիչը ինձ գովեց* նախադասության հետ: ձետես թեն *ուսուցիչը ինձ գովեց* նախադասությունը համագոր է գլխավոր ևւ դասությանը, բայց գլխավոր չէ երկրորդական նախադասությանը, այլւ գերադաս է նրա համեմատությամբ»²: Սույն օրինակը կարելի է ներկայւ հետնյալ գծապատկերով.

Բերված երկու կառուցատիպերն էլ Գ. Մնակր ստորադասական համարում և որպես բնդհանուր եզրահանգում գրում է. «Գլխավոր k

Մնակ Գ., Zuijng լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 1982, էջ 111:

² Նույն տեղում, էջ 112:

լրդակսան նախադասությունների փոխադարձ հարաբերության այս -2երությունները, ինչպես ն համաստորադաս նախադասությունների յրությունը, բարդ ստորադասական նախադասության կառուցվածքի ն փոփոխություն չեն ստեղծում, ուստի ն քերականական տարբեր ւններով կոչելը սխալ է:

Կա միայն բարդ ստորադասական նախադասություն անկախ գլխավոր ւրդակսան նախադասությունների քանակից ն հարաբերություններից, համադաս գլխավոր նախադասություններ, գլխավորին համադասվող լյաս նախադասություններ, կան համաստորադաս երկրորդական դասություններ, բայց չկա բարդ համաստորադասական նախադասու ւրդակսան նախադասություն, բարդ համաստորադե ւսական նախադասություն:

"Մաս ճյուղավորված ն բարդ նախադասությունը կարելի է կոչել ւրդակսան նախադասություն":

Քվար է դպրոցական դասագրքի այս հատվածը բազմաբաղադրիչ բարդ դասությունների շատ թե քիչ ամբողջական դասակարգում համարել : շրջալ դիտարկումները, ինչպես նշեցինք, արված են համաստորադաս դասությունների առնչությամբ ն վերաբերում են ստորադասական Տա: Սակայն Գ. Մակի բերած օրինակներից գոնե մեկը (*Ես պատասգի, որ կիսահաղորդիչները փոխարինում են լամպերին, ե ուսուցիչն ավեց*) միանշանակորեն համադասական նախադասություն է (տե ս ւտկերը):

P ^գմաբաղադրիչ բարդ նախադասություններին անդրադարձել են նան Ըեդյանական շրջանում բարդ նախադասության շարահյուսությունն *ասիրող մյուս հեղինակները:

ւեպես, Գ. Գարեգինյանի ե Մ. Աբեդյանի դասակարգումների միջս Է նշել հետնյալ մասնակի անհամապատասխանությունները, ա) ւնյանը գործածում է «խառը տիպ» անվանումը համադասական այն ցցների համար, որոնց համադասվող բաղադրիչները իրենց հերթին ստորադասական նախադասություններ են ե բ) ստորադասական ցների մեջ որպես ինքնուրույն տեսակ նշում է մեկից ավելի գլխավ ւլ ե ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով տարբերակը (որը, ինչպես ւք, նշվել է նան Սևակի դասագրքում): Բազմաբաղադրիչ ստորա -յան մյուս կառուցատիպերը անվանվում են համաստորադասում տիպի համասեռ ն աեհամասեռ երկրորդականներով) ն ենթաստո- ւություն կամ հաջորդական ստորադասություն²:

խոյն տեղում:

Տ. ա Գարեգինյան Գ., Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1984, էջ 319-340:

Ա. Պապոյանը, նույնպես հետևելով Աբեղյանի դասակարգման մանրամասնում է այն. համադասական կառույցը, օրինակ, ենթա: ների է բաժանում ըստ բաղադրի) նախադասությունների միջև նսւբնոյթ (ասենք միայն միավորական, միայն ներհակական և այլն բաբնոյթ (օրինակ միախրական և ներհակական և այլն) իմաստոՑ բաբերությունների, նաև ըստ բաղադրիչների «կառուցվածքային տ- աուբյան» (բաղադրիչներն առանձին պարզ նախադասություններ են բարդացված են ստորադասությամբ): Ստորադասական տիպի նէ նշվում են նույն տարբերակները, որոնք քննվել են Գարեգինյանի այստեղ, սակայն, տերմինային էական նորամուծություն է կատարվ կից ավելի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կա- թյունը կոչվում է հանրաստորադասություն¹:

Բազմաբաղադրիչ նախադասությունների դասակարգման, տ Կ տեսական հիմնավորման և առանձնացվող տեսակների գիտական նավորման հարցերը ըստ պատշաճի ներկայացված են նաև ակադ. Ս համյանի շարահյուսագիտական աշխատություններում, ւտավել աւ ամբողջական շարահյուսության բուհական ձեռնարկում: Այստե՛7 նախադասությունները նախապես բաժանվում են համասեռ և տեսակների, «համադասական և ստորադասական հարաբերութ՛: բարդ նախադասության կառուցվածքում կարող են հանդես գալ մի- գուգորդված: Ըստ այդմ բարդ նախադասությունները կարելի է երկու խմբի համասեռ և տարասեռ: Սա վերաբերում է բարդ նախ- թյան երկու տեսակներին թե համադասական, թե՛ ստորադասական . կանալի է, որ երկբաղադրիչ բարդ նախադասությունները կարող են միայն համադասական կամ ստորադասական: Ուրեմն՝ հիշյալ րաւ կարող է վերաբերել բազմաբաղադրիչ (երեք և ավելի բաղադրիչ ու բարդ նախադասություններին)²: Ինչ սկզբունքով պետք է առաջնորդն ր բասեռ բարդ նախադասությունը համադասական կամ ստորադաս տիպին հատկացնելիս: «Այս հարցում,- գրում է Ս. Աբրահամյանը,- նում է նախադասության (կառույցի) անմիջական բաղադրիչներ հասէ թյունը ի տարբերություն միջնորդավորված բաղադրիչների»³: 4եր՝3 թյան այս եղանակը, հայտնի է, կիրառելի է լեզվական այլ մակարդակ միավորների նկատմամբ: համեմատության համար հեղինակը վերլու «անցուդարձ անել» հարադրությունը, որի անմիջական բաղադրի (անցուդարձ և անել) կապված են ստորադասական հարաբերությամբ դրանք էլ իրենց հերթին վերլուծվում են (անցուդարձ համադաս բաղս

¹ Տե՛ս Պապոյան Ա., Բաղիկյան Լս., Ժամաեակսկից հայոց լեզվի շարահյուս Երևան, 2003, էջ 377-406:

² Աբրահամյան Ս., 2,այոց լեզու: Շարահյուսություն, Երևան, 2012, էջ 106:

³ Նույն տեղում:

Ա. Պապոյանը, նույնպես հետևելով Աբեղյանի դասակարգման մանրամասնում է այն. համադասական կուռույցը, օրինակ, ենթա: ների է բաժանում ըստ բաղադրի) նախադասությունների միջև նսւբնույթ (ասենք միայն միավորական, միայն ներհակական և այլն բաբնույթ (օրինակ միախրական և ներհակական և այլն) իմասուծ բաբերությունների, նաև ըսա բաղադրիչների «կառուցվածքային տ- աուբյան» (բաղադրիչներն առանձին պարզ նախադասություններ են բարդացված են ստորադասությամբ): Ստորադասական տիպի նէ նշվում են նույն տարբերակները, որոնք քննվել են Գարեգինյանի այստեղ, սակայն, տերմինային էական նորամուծություն է կուռարլ կից ավելի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կա- թյունը կոչվում է հանրաստորադասություն¹:

Բազմաբաղադրիչ նախադասությունների դասակարգման, տ Կ տեսական հիմնավորման և առանձնացվող տեսակների գիտական նավորման հարցերը ըստ պատշաճի ներկայացված են նաև ակադ. Ս համյանի շարահյուսագիտական աշխատություններում, ւտավել աւ ամբողջական շարահյուսության բուհական ձեռնարկում: Այստեղ նախադասությունները նախապես բաժանվում են համասեռ և տեսակների, «համադասական և ստորադասական հարաբերութ': բարդ նախադասության կառուցվածքում կարող են հանդես գալ մի գուգորդված: Ըստ այդմ բարդ նախադասությունները կարելի է երկու խմբի համասեռ և տարասեռ: Սա վերաբերում է բարդ նախ- թյան երկու տեսակներին թե համադասական, թե՛ ստորադասական . կանալի է, որ երկբաղադրիչ բարդ նախադասությունները կարող են միայն համադասական կամ ստորադասական: Ուրեմն՝ հիշյալ րաւ կարող է վերաբերել բազմաբաղադրիչ (երեք և ավելի բաղադրիչ ու բարդ նախադասություններին»²: Ինչ սկզբունքով պետք է առաջնորդն ր բասեռ բարդ նախադասությունը համադասական կամ ստորադաս տիպին հատկացնելիս: «Այս հարցում,- գրում է Ս. Աբրահամյանը,- նում է նախադասության (կառույցի) անմիջական բաղադրիչներ հասէ թյունը ի տարբերություն միջնորդավորված բաղադրիչների»³: 4եր՝3 թյան այս եղանակը, հայտնի է, կիրառելի է լեզվական այլ մակարդակ միավորների նկատմամբ: համեմատության համար հեղինակը վերլու «անցուդարձ անել» հարադրությունը, որի անմիջական բաղադրի (անցուդարձ և անել) կապված են ստորադասական հարաբերությամբ դրանք էլ իրենց հերթին վերլուծվում են (անցուդարձ համադաս բաղս

¹ Տե՛ս Պապոյան Ա., Բաղիկյան Լս., Ժամաեակսկից հայոց լեզվի շարահյուս Երևան, 2003, էջ 377-406:

² Աբրահամյան Ս., 2,այոց լեզու: Շարահյուսություն, Երևան, 2012, էջ 106:

³ Նույն տեղում:

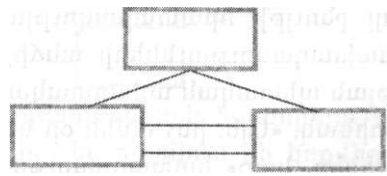
ւվ կցակուե բարդութուն, անել բայահիմքով և ել ձևույթով կազմված մադրական բայաձև): 4երլուծութլսն երկրորդ աստիճանում ստացվող լստրիչները կառույցի տեսակր որոշեյու հիմք չեն ծառայում, «սնցու-ւձ անել» հարադրութլան բաղադրիչների համար գերակա է ստորադա-վան հարսւբերութլունը, որով կապակցվել են դրա անմիջական բաղադ-ները (հմմտ. «հիմնակադապար» և «ենթակադապար» հասկացութլուն

Գ. Ջահուկյանի տերմինաբանութլամբ):

Այսպիսով, տարասեռ բազմաբաղադրիչ կառույցները գնահատելիս ան-յեշտ է հաշվի առնել անմիջական բաղադրիչների միջև առկա հարաբե-լուեր, որը գերակա է միջնորդավորված բաղադրիչների (ենթսկադա-".սլին միավորների) միջև առկա հարաբերութլան նկատմամբ: «Արամը գլուղ, որպեսզի մի քանի օր հանգստանա, բայց նրան հետ կանչեցին, ւեսզի լուծի անհետաձգելի մի հարց» նախադասութլունը ներկայացնում է vol սեռ համադասական կադապար.

«Ես տեսա, որ նա կարդաց այդ նամակը, և նրա աչքերը խոնավացան» դասութլունը տարասեռ ստորադասական կառույց է ներկայացնում.

! « 1;սպիսով,- եզրակացնում է Ս. Աբրահամյանը,- բազմաբաղադրիչ նա-ւթլուններում տարբեր հարաբերութլունների առկայութլունը բնավ .ակում, թե դրանք խառը նախադասութլուններ են: «Լստն» անվա-ձիշտ չի արտահայտում այդ նախադասութլունների կառուցվածքը: ւպես անհրաժեշտ է ճիշտ որոշել տարբեր հարաբերութլունների ստո-ւթլունը, հարաբերութլունների մեջ գերադասն ու ստորադասը և յուզորդումը: Լեզվի մեջ խառը ոչինչ չկա: Ամեն ինչ օրինաչափական

քթ դեպքում պարզապես պետք է ճիշտ որոշել համադասութլան և ստո-ւթլան ստորսկարգութլունը և դրանց տարբեր զուզորդումները նույն ւսութլան մեջ:

Դրանք կամ ստորագրական են համադասության գուգորդումով գործումներով), կամ համադասական են ստորագրության գուգո (գուգորդումներով):

Առաջին տեսակը կոչվում է բարդ համաստորագրական դասություն (հարաբերություն): Թերևս նույն սկզբունքով երկրորդ տեսակը է կոչել բարդ ստորահամադասական նախադասություն (հարություն) նկարագրական ձևակերպումով բարդ համադասական նախություն ստորագրության գուգորդումով¹:

համաստորագրական կապակցությունը այդ տերմինով հաճախ Սբեդյանի հիշյալ գրքից սկսած, մինչդեռ ստորահամադասություն ձև պարունակող առաջին անգամ բնութագրվող կապակցությունը, Ս. Աբրահամյանը կարծիքով, «դեռևս կարիք ունի վերլուծման ու գնահատության»: ² Բազմադարյան ստորագրական կառույցների համար Աբրահամյանը առաջինը է համաստորագրան, ենթաստորագրան, տարաստորագրան (սա վճարյալ հեղինակների կողմից «անհամաստորագրություն» է կոչել երկրորդականներով տարբերակները, որոնցից առաջինը տարաստորագրական, իսկ երկրորդը համաստորագրական ստորագրական ուղղակի են:

Կարծում ենք բազմաբարդադարյան բարդ նախադասությունների բարդ մասերի հարաբերությունները նշելու համար համաստորագրան և տարաստորագրան միևնույնիստ այս իմաստով կիրառությունը նպատակահարմար է նախ և դրանք միանշանակորեն համադասական կամ ստորագրական տեսակի հատկացնելու և մասնավորապես «խտր սխալ» որակումից հրաժարվելու: Այս առնչությամբ ավելորդ չենք համարում նշել, որ գործում ուսումնական և այլ բնույթի հրատարակություններում սակավադեպ բազմաբարդադարյան նախադասությունների անհիշատակ գնահատումները: Վերջինի և գրականության պետական ավարտական և միասնական քննություն «Շտեմարանում», օրինակ, «Այն, ինչ ամեն օր կար, այդ առավոտ չկար, այն, ինչ չպետք է լիներ, կար» նախադասությունը³ համարված է ստորագրական, մինչդեռ այն համադասական (տարաստորագրական) կառույցի նմուշ է:

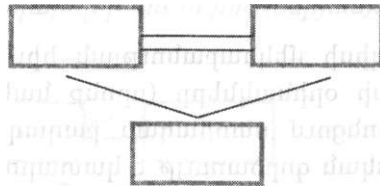
Բազմաբարդադարյան նախադասությունների ըստ անմիջական կապակցության գնահատման տեսակետից, կարծում ենք, անհրաժեշտ է անդրադառնալ այն կառույցին, որը որպես առանձին ենթատեսակ Սբեդյանը չի որի նմուշներ բերել է Գ. Ասեկյան իր դասագրքում: Դրան հատուկ ձեռնարկ անդրադարձել նաև Ա. Աբրահամյանը, սակայն հանգամանորեն քննել են Գարեգինյանը և Ա. Պապոյանը: 1տարբեր վերաբերում է մեկից ավելի գեր նախադասություններին ստորագրավող ընդհանուր երկրորդականով

¹ Աբրահամյան Ս., ել. աշխ., էջ 107.

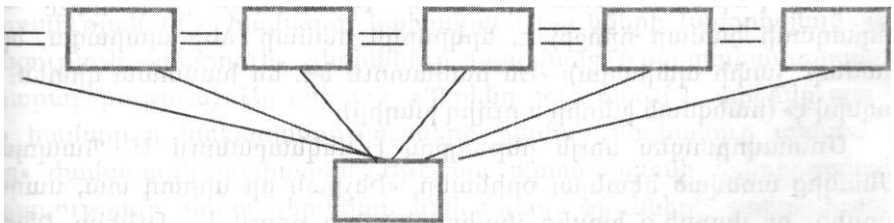
² Այն ինքնուրույն, էջ 106

³ «Շտեմարան», մաս 1, Երևան, 2014, էջ 87.

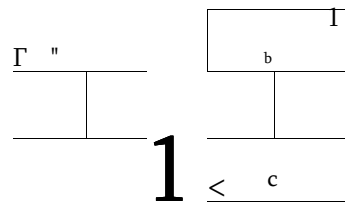
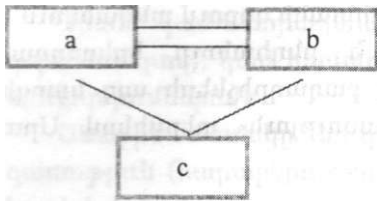
ԼԿրորդակուսեներով) կառույցին, որը Գ. Գաբեգինյանի գրքում անվանվում է եսարագրորեն «մի քանի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կառույցներ», իսկ Ա. Պապոյանը բաղադրիչների այդ կարգի բաբերությունը կոչում է «հանրաստորադասություն» աներմինով: Մրա գուգոյն կառուցվածքի գծապատկերն է

Ես, ինչպես պարզ երեւում է, համաստորադասության «գլխավայր» – ած տարբերակն է, ուստի, թվում է, բաղադրիչների հարաբերությունն էլ լի է բնորոշել որպես «ստորահամադասություն» և հատկացնել ոչ թե սղասակսն (ինչպես որ վերը նշված գրքերում արվում է), այլ տարուսամադասական կառույցներին: Ահա մի օրինակ Լ. Մաթնոյանի «Մեա ից. «Եթե լսող էր ունենում, մի քիչ հնարում էլ էր, երեկվա պատմածն սուտ էր համարում, հայոց պատմության սկիզբը մեկ քշում, տանում, շագար տարվա խորք էր իջեցնում, մեկ ծլեցնում էր երեկվա միջից...»:

Ճահ կառույցները ստորադասական համարելու դեպքում բնական է, իշական բաղադրիչներ են դիտվում մի կողմից համադասությամբ ծ նախադասությունները, մյուս կողմից սրանց միասնաբար ստորաբաղադրիչ(ներ)ը: Կարծում ենք, սակայն, հնարավոր է կառույցի այլ նություն, այն է ընդհանուր ստորադաս բաղադրիչը առանձին և լրացնում է գերադաս համադաս բաղադրիչներին, այսինքն բագրիչ տարասեռ կառույցը ըստ էության երկու կամ ավելի բարդասական նախադասությունների որպես անմիջական բաղադրիչադասական կապակցությունից բաղադրված «խորքային» կառույցի մ է: Այսինքն՝

Կառույցի այսպիսի մեկնաբանության հիմնավորում կարող էլ բազմաթիվ այնպիսի օրինակները (որոնք նաև վերոհիշյալ գրք⁷ վկայակոչվում), որոնցում ստորադաս բաղադրիչը միաժամանակ. ավելի շարահյուսական գործառույթ է կատարում՝ տարբեր կարգի կան հարաբերություններ արտահայտելով գերադաս համագոր բնության յուրաքանչյուրի նկատմամբ: Սա թերևս կարելի է դիտարկել սինկրետիզմի (միաձուլության) յուրատեսակ դրսևորում շարահյուսական կարգակում: Ահա օրինակներ. «Լրագրողական հետաքննու հայտնի դարձավ, հետո իրավապահ մարմիններն էլ պարզեցին, որ է գործին այլ տեղ պետք է փնտրել» (ստորադաս բաղադրիչն գերադասի համար ենթակա, երկրորդի համար ուղիղ խնդիր երկրորդ նախադասության պաշտոն է կատարում), կամ՝ «Այնպիսի հմայիր ուներ, այնպես ներշնչված էր իր արվեստով, այնքան հոգեթով էր եր դահլիճը քարացած լսում էր նրան» (ստորադաս բաղադրիչը գերադասի համար որոշիչ է, երկրորդի համար՝ ձևի պարագա, է՝ համար չափի պարագա): «Ես հավատում եմ, ես հաստատ գիտեմ, ինչ ազնիվ է» (հանգման խնդիր և ուղիղ խնդիր):

Մոտավորապես նույն ընթացքով է մեկնաբանում Ա. Պապոյանեյ Սևակից առնված հետևյալ օրինակը. «Ինչքան որ սիրտդ տա, սաղսյ խոսիր, ու վարդից խոսիր մայիսյան»: Նա գրում է. «Ունենք *Ինչքան սիրտդ տա* կախյալ նախադասությունը, որը լրացնում է *Սաղարթից* գերադաս եզրին: Երկուսը միասին, առանձին վերցրած, կազմում են ս դասական կապակցությամբ երկբաղադրիչ նախադասություն՝ *Ինչքան սիրտդ տա*, սաղարթից խոսիր: Բայց ընդգծված կախյալ եզրը բնագր վկայության մեջ հավելյալ կերպով լրացնում է նաև (*Ու*) *վարդից մայիսյան* նախադասությանը, ինչպես *ինչքան որ սիրտդ տա*, *վա խոսիր մայիսյան*: հեղինակային օրինակի և մեր տրոհած տարբերակն⁷ իմաստները նույնական են, որպես թե ասվեր՝ *Ինչքան որ սիրտդ սաղարթից խոսիր*, *և ինչքան որ սիրտդ տա*, *վարդից խոսիր մայիս* Սևակյան միտքը ձևակերպվել է ոչ թե այսպես, ըստ որում՝ ապաշնորհ, շնորհալի արտահայտությամբ, ինչպես որ է՝ բնագրում¹: Այսպիսի ստույգ

Պապոյան Ա., Բաղիկյան Լս, էջվ. աշխ, էջ 397:

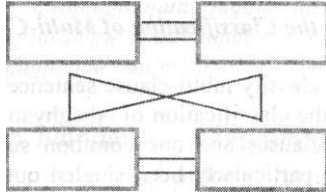
ամանակի վերլուծությունը, թվում է, կառույցի համադասական, ոչ թե ադասական բնույթի հիմնավորում կարելի է համարել:

Ձևավոր կառույցի այսպիսի սկզբունքային գնահատականը վերաբերում է: ան սրա այլ տարբերակային իրացումներին, ասենք՝ մեկից ավելի անուր ստորադաս եզրերով նախադասություններին, ինչպես՝

Երբ կհոգնես, կգազազես աշխարհից,

Դարձիր ինձ մոտ, վերադարձի ր դու հորից (Տերյան):

Գծապատկերն է

Կարծում ենք, այս առնչությամբ ավելորդ չի լինի վկայակոչել պարզ ասության անդամների և բարդ նախադասության բաղադրիչների ական արժեքների զուգահեռականությունը, որի մասին վերնում եղավ: Այսպես, «ճանաչում է Գրիգորին ն 2,սկոբին» նախադասության ւերի միջե առկա է համաստորադասական (տարասեռ ստորա կան) հարաբերություն, իսկ «ճանաչեց ն խորապես ատեց մարդուն» դասության մեջ համագոր նախադասությունների (ստորոգյալների) կցություն «մարդուն» ընդհանուր յարցմամբ («ստորահամադասա- արաբերություն): Այլ օրինակ. «Յերեկը բուն քնում է, արծիվը որս է համադաս նախադասությունների համար ընդհանուր անդամ է ը» ժամանակի պարագան: Եթե սա արտահայտվի երկրորդական ասությամբ, ապա գերադաս նախադասությունների շարահյուսա- ւ օրաբերությունը չի փոխվի, այլ կմնա համադասական. «Երբ ցերեկ է բուն քնում է, իսկ արծիվը որս է անում»: Ընդհանուր անդամի արի կիրառման օրինակ է նան այսպես կոչված «միավորյալ» ասությունների առանձնացումը:

Այլսով, կարծում ենք նպատակահարմար կլինի շրջանառության ել «ստորահամադասություն» տերմինը դրա մի մասնավոր դրսեռ- ւամարելով վերնում քննված ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կա

В армянской синтаксической традиции, начиная с М. Абеяна, выделялись виды многосложных предложений - сочинительные, подчинительные, смешанные. В числе подчинительных обычно отмечаются конструкции с нием (однородным подчинением), неоднородным //параллельным и последо подчинением. К подчинительному типу относят также конструкции с н главными и общим(и) придаточным(и). В статье делается попытка обосн&г-* подход к оценке данной конструкции, а именно отнести ее к сочинительным многосложных предложений.

Leonid Telyan - *On the Classification of Multi-Clause Sentences*

M. Abeghyan was the first to classify multi-clause sentences in Armenology. S researchers have mainly followed the classification of Abeghyan making some addi The structure with several main clauses and one common subordinate clause, wind! included in the complex type, has particularly been singled out. The article is an substantiate the viewpoint of considering the mentioned structure to be compound.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

№ 4 ԱՄՆԵՐ

Թեոֆանիս Սուվկիդիս
Ցեղասպանությունը որպես հանցանք և Յայնց ցեղասպանությունը.....3

Գայանե Գալստյան
ԱՄՆ դիրքորոշումը Յայնց ցեղասպանության առնչությամբ.....19

Ջրանուշ Սաեակյան
Գերմանահայկական ընկերության հիմնադրումը.....27

Սրման Եղիազարյան
Արաս Բագրատունու հզորացումը Հայաստանի շուրջը ձևավորված նոր
իրադրության պայմաններում.....38

Գայանե Այվազյան
Երեմիա Չելեյի Քյոմուրճյանի «Օրսագրութիւն» երկի մի անհայտ
սկզբնաղբյուրի մասին.....51

Լիլիթ Կարապետյան
Կեպայի Սողոմոն եկեղեցու մուտքի հարդարանքը.....61

Աստղիկ Հակոբյան
Իրանահայ համայնքի ինքնավարության մարմինները և իրավական
կարգավիճակը 1921-1945 թթ.....68

Տիգրան Ղանալանյան
նայերի արտագաղթը Բուլղարիայից (1950-1970-ական թթ.).....82

Միքայել Մալխասյան
ժողովրդագրական գործընթացների միտումները և
առանձնահատկությունները Հայաստանում XVII դարի առաջին կեսին94

Գևորգ Մահակյան
Ճակատագրապաշտության և առասպելների համադրումը
Օրհան Փամուքի «Կարմիր մագերով կինը» վեպում.....105

4աչազան Ավագյան
Մի լրացուցիչ սայաթնովագիտության մեջ.....117

4արդան Պետրոսյան
Էին հայերենի Է և հին սլավոներենի Ծ հնչյւթների
տարածամանակյա տիպաբանությունը.....128

Լեոնիդ Թեյյան
Բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունների դասակարգման շուրջ.....142

Նարինե Մելքոնյան
հոլովական իմաստների արտահայտումը ըստ հայ և իսպանացի
քերականագետների.....153

Ջրանուշ Թովմասյան
Լստող անհատի գաղափարը և նրա լեզվագիտակցությունը որպես
հաղորդակցվելու հիմք.....168